

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПРАВА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються стан і тенденції іншомовної підготовки фахівців права в системі вищої освіти України. Здійснено огляд нормативних документів, що регламентують таку підготовку. Наведено перелік компетентностей, якими повинні володіти спеціалісти права по закінченню навчання. Доведено необхідність застосування компетентнісного підходу під час іншомовної підготовки майбутніх юристів у вищих правничих навчальних закладах.

Ключові слова: іншомовна підготовка, фахівці права, Європейська рамка кваліфікацій, Національна рамка кваліфікацій, компетентності.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації для України видається необхідним вивчення передового світового досвіду в усіх галузях життєдіяльності. Інтернаціоналізація вищої освіти, яка є похідним від глобалізації процесом, виявляє проблеми, вирішення яких вимагає, зокрема, вивчення кращого міжнародного досвіду по підготовці фахівців із вищою освітою в різних галузях знань. За положеннями Стратегії Європейської Комісії «Європа 2020», яка була прийнята в червні 2010 р., «розвиток ЄС має базуватися, перш за все, на знаннях та інноваціях» [1]. Так, передбачається досягти обсягу фінансування досліджень на рівні 3% сукупного ВВП ЄС. Ще одна мета – 40% молодих європейців повинні мати університетську освіту. Основними вимогами, що висувуються до всіх рівнів освіти, є «багатомовність, інноваційність, креативність та введення інформаційних і комунікативних технологій» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці 90-х років ХХ століття українська держава взяла курс на євроінтеграцію. Цей процес вважається «фундаментальною складовою зовнішньої політики України» [2]. Одним із зобов'язань, взятих Україною перед Європейським Союзом, є здійснення модернізації вищої освіти. Тому в Указі Президента України, що затверджує Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», одне з ключових місць відводиться підвищенню якості та конкурентоспроможності освіти [3]. Для досягнення цієї мети має слугувати розроблена Національна рамка кваліфікацій та відповідний План заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій, затверджений спільним наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерства соціальної політики України 20 квітня 2012 р. [4; 5].

Однак основний нормативний документ, що регулює питання вищої освіти, – Закон України про вищу освіту 2002 р. – не відповідає положенням Болонського процесу. Таким чином, виникають протиріччя між діючою законодавчою базою та зобов'язаннями України перед Європейським Союзом у галузі вищої освіти.

Відповідно до стандартів ЄС Україна має також здійснити гармонізацію правової практики. Однак і досі в Україні не існує галузевого стандарту підготовки юристів, немає зразка, на який би орієнтувалися вітчизняні вищі навчальні заклади.

Так, у класифікаторі професій, затвердженому в 1996 р., адвокати, прокурори і судді віднесені до розділу «Професіонали», який «вміщує професії, що передбачають високий рівень знань в галузі фізичних, математичних, технічних, біологічних, агрономічних, медичних чи гуманітарних наук. Професійні завдання полягають у збільшенні існуючого фонду (обсягу) знань, застосуванні певних концепцій, теорій та методів для розв'язання певних проблем чи в систематизованому викладенні відповідних дисциплін у повному обсязі. До цього розділу належать професії, що вимагають від робітника (з урахуванням кола та складності певних професійних завдань та обов'язків) кваліфікації за: 1) дипломом про вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста, магістра; 2) дипломом про присудження

вченого ступеня: кандидата або доктора наук; 3) атестатом про затвердження вченого звання: старшого наукового співробітника; доцента; професора» [6].

Формулювання цілей статті. Відомо, що за Болонським процесом сучасна підготовка фахівців у вищій школі передбачає наявність трьох циклів, яким відповідають ступені вищої освіти – бакалавр, магістр і доктор філософії. Отже, в Україні також планується запровадження трициклової структури вищої школи, і, як наслідок, незабаром виникне необхідність у розробці спеціальних моделей іншомовної підготовки фахівців усіх галузей за різними напрямками та її наступність.

Виклад основного матеріалу. У дескрипторах Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (далі – ЄРК) серед основних компетентностей, якими повинен володіти фахівець на 6-му рівні (тобто бакалавр), вказуються наступні: «використовувати деталізовані теоретичні й практичні знання в своїй галузі. Вміння використовувати деякі знання в першу чергу й залучати критичне розуміння теорії й принципів; демонструвати досконале володіння методами й засобами в цілому й у галузі; винаходити й випробовувати аргументи для вирішення проблем; демонструвати новаторство методів вирішення проблем; допускати адміністративний дизайн, здатність управління ресурсами й підлеглими в роботі й вивчати нестабільні стани речей/ситуації й вимагати вирішення комплексних проблем, оскільки існує багато інтерактивних непередбачуваних факторів; демонструвати креативність у проєктах і ініціативність в управлінні; готувати/виховувати інших працівників/учнів і розвивати командний дух; послідовно здійснювати особисте навчання й ідентифікувати власні навички, якими необхідно оволодіти в подальшому; передавати якісну й кількісну інформацію, ідеї, проблеми як підготовлених (фахівців), так і непідготовлених (нефахівців у даній галузі) аудиторії, використовуючи різні техніки; виражати внутрішню солідарність з персоналом; випробовувати операційну взаємодію в межах професійного оточення; збирати й інтерпретувати важливі в галузі дані для вирішення проблем; формувати судження з приводу соціальних та етичних проблем, що виникають в роботі чи навчанні» [7].

Основними компетентностями, якими повинен володіти фахівець на 7-му рівні освіти, що відповідає «магістру», визначено такі: «використовувати глибоко спеціалізовані теоретичні й практичні знання, ... які формують базу для оригінальності в розвитку і/або застосуванні ідей; критично усвідомлювати проблеми в галузі; інтегрувати нові або внутрішньодисциплінарні знання для пошуку, що базується на діагностуванні проблеми; формувати судження, володіючи неповною або обмеженою інформацією; розвивати нові навички по оволодінню знаннями й техніками; демонструвати лідерство та новаторство в ситуаціях на роботі й у навчанні, які є незнайомими і вимагають вирішення проблем та включають в себе багато взаємопов'язаних факторів, деякі з яких змінюють ситуацію й роблять її непередбачуваною; підтримувати командний дух; демонструвати самостійність у навчанні; передавати результати проєктів, методи й аргументи як фахівцям, так і нефахівцям (або як підготовлених, так і непідготовлених аудиторії), використовуючи набір технік; ретельно досліджувати й відображати соціальні норми й відносини ..., випробовувати операційну взаємодію, а також зміну стилю управління в межах професійного оточення; вирішувати проблеми при введенні комплексних знань, які іноді є неповними, в нових або нетипових ситуаціях; реагувати на соціальні, наукові й етичні проблеми, що трапляються в роботі чи в навчанні» [7].

І, нарешті, на 8-му рівні освіти (що відповідає «доктору філософії») фахівець повинен: «критично аналізувати, оцінювати, продукувати нові ідеї, які знаходяться на більш просунутому етапі знань ...; розширювати та переробляти існуючі знання і/чи професійні навички – зі спеціальності чи міждисциплінарні; досліджувати, пропонувати, створювати й застосовувати проєкти, які ведуть до нових знань і нових рішень; ... демонструвати інноваційний потенціал та вміння працювати і вчитися самостійно; демонструвати можливість високої мотивації в навчанні; **на рівних спілкуватися з колегами у своїй галузі;** ... вміти приймати рішення в складних з наукової точки зору ситуаціях» тощо [7].

В ЄРК кожен з 8-ми рівнів визначений набором дескрипторів, спрямованих на вивчення результатів навчання, що мають відношення до кваліфікацій того чи іншого рівня в будь-якій системі кваліфікацій. Так, у контексті Європейської рамки кваліфікацій знання поділяються на теоретичні та / або фактологічні (емпіричні), уміння – на когнітивні (з використанням логічного, інтелектуального і творчого мислення) та практичні (на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів), а компетентність розглядається в рамках відповідальності та автономності [7] (пор. з Національною рамкою кваліфікацій (НРК) [4]).

Таблиця 1

Інтегральна та комунікаційна компетентності НРК та ЄРК

ЄРК	НРК
6-й рівень	
<ul style="list-style-type: none"> • здатність виконувати складні технічні або професійні завдання або проекти; • відповідальність за прийняття рішень в непередбачуваних ситуаціях на роботі чи під час навчання; • відповідальність за професійний розвиток інших осіб або груп осіб 	<ul style="list-style-type: none"> • здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов; • донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності • здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію ...
7-й рівень	
<ul style="list-style-type: none"> • спеціалізовані знання з розв'язання проблем, направлених на дослідження та / або інновації в цілях розробки нових знань та методів, а також інтегрування умінь з різних галузей; • високоспеціалізовані знання, деякі з них знаходяться в центрі діяльності знань в сфері роботи або навчання, в якості основи для оригінального мислення та/ або дослідження; • брати відповідальність за сприяння розвитку професійних знань і практики та/або за перегляд стратегічної діяльності команд 	<ul style="list-style-type: none"> • здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог; • зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків, а також знань та пояснень, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються; використання іноземних мов у професійній діяльності ...
8-й рівень	
<ul style="list-style-type: none"> • уміння в найрозвиненішій новій галузі роботи або навчання та сфері взаємодії між галузями; • демонструвати значний авторитет, інновації, самостійність, ерудованість і професійну цілісність та постійну прихильність до розвитку нових ідей або процесів у контексті роботи або навчання, включаючи дослідження 	<ul style="list-style-type: none"> • критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчанні та професійній діяльності; • здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію; • здатність до подальшого навчання з високим рівнем автономності ...

ЄРК	НРК
9-й рівень (доктор наук)	
	<ul style="list-style-type: none"> • здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій; • лідерство, вільне компетентне спілкування в діалоговому режимі з широким колом фахівців, зокрема найвищої кваліфікації, та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності ...

Як можна бачити з таблиці, у Європейській рамці кваліфікацій на 6-8-му рівнях не подані комунікаційні компетентності, тоді як в Національній рамці їм приділяється особлива увага, і вони виносяться в окремий розділ (графу). Цей факт пояснюється тим, що в більшості європейських країн комунікаційними компетентностями (і з іноземної мови в тому числі) діти обов'язково повинні оволодіти ще на попередніх (шкільних) рівнях. Так, у Німеччині, наприклад, абсолютною нормою є володіння, крім німецької, ще однією або двома європейськими мовами – англійською, французькою чи італійською.

Слід зазначити, що у рейтингу найбільш дефіцитних якостей усіх працівників з вищою освітою, за даними Світового банку, восьме місце роботодавці відводять «володінню іноземною мовою» [8]. Що стосується вищої освіти фахівців із права, то якісна іншомовна підготовка надасть їм можливість вивчати міжнародні документи або документи іноземною мовою й працювати з іноземними компаніями, громадянами. Такі спеціалісти зможуть самостійно, не користуючись допомогою перекладачів, правильно і точно інтерпретувати оригінали документів, що зумовлює економічну ефективність та суспільну значимість зазначеної іншомовної підготовки.

У Програмі з англійської мови для професійного спрямування, розробленій за підтримки Британської Ради в Україні та рекомендованій Міністерством освіти і науки України у 2005 році, для бакалаврів права пропонується рівень B2 (незалежний користувач), який передбачає мінімум 200 аудиторних годин і «вимагає складної мовної поведінки» [9; с. 3]. Критерії для цього рівня базуються на:

- дескрипторах, запропонованих Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти;
- вимогах освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників, затвердженими Міністерством освіти і науки України;
- конкретних посадових інструкціях, що розроблені та затверджені підприємствами, організаціями, інститутами;
- результатах опитування фахівців, викладачів і студентів вищих навчальних закладів.

Вихідний рівень володіння мовою B2 за цією програмою слід оцінювати під час випускного кваліфікаційного іспиту в кінці курсу. Мовну компетентність випускників рекомендується перевіряти відповідно до досягнень, складених на базі галузевих стандартів вищої освіти з посиланнями на дескриптори рівня B2 Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти.

Для отримання ступеня бакалавра, разом з усіма іншими професійними вміннями, студент-юрист повинен бути здатним ефективно спілкуватися іноземною мовою у професійному середовищі, щоб: обговорювати навчальні та пов'язані зі спеціалізацією питання; готувати публічні виступи з низки великої кількості галузевих питань, застосовуючи відповідні засоби вербальної комунікації та адекватні форми ведення дискусій

і дебатів; знаходити нову текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію, що міститься в англійськомовних галузевих матеріалах (як у друкованому, так і в електронному вигляді), користуючись відповідними пошуковими методами та термінологією тощо [10; с. 231].

Також у згадуваній Програмі зазначається, що «для таких професійних галузей як *право*, журналістика, бізнес і туризм вимагається більш високий рівень володіння мовою (РВМ) для ефективного професійного спілкування, оскільки вони передбачають більш інтенсивну комунікативну діяльність» [9; с. 3]. Отже, спеціалізація «Право» передбачає обов'язкову магістерську освіту і, відповідно, рівень С1 (досвідчений користувач автономний), який вимагає мінімум 250 аудиторних годин.

Однак аналіз навчальних планів провідних вищих навчальних закладів правничого сектору, таких, як Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (м. Харків), Національної академії внутрішніх справ (м. Київ) та Академії адвокатури України (м. Київ), показує, що жоден із них не виконує рекомендацій, викладених у Програмі з англійської мови для професійного спрямування, і не надає необхідної кількості аудиторних годин на вивчення іноземної мови [10; с. 228].

Висновки. Таким чином, перед українською державою постають нові виклики, пов'язані з глобалізаційними процесами, для подолання яких необхідні підготовлені професіонали у різних галузях, зокрема, фахівці права, які супроводжують практично всі види суспільної діяльності. Водночас стан української вищої школи не відповідає кращим світовим зразкам та провідним тенденціям підготовки таких фахівців. Загострилася суперечність між завданнями щодо її інтеграції до європейського простору вищої освіти і чинною системою підготовки фахівців, потребами суспільства в компетентних фахівцях у галузі права та якістю їх підготовки. Відтак остання потребує суттєвої науково обґрунтованої модернізації. Отже, виявлені тенденції дозволять визначити та уточнити стратегію іншомовної підготовки фахівців права в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Europe 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
2. Модернізація України – наш стратегічний вибір. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Poslannya_sborka.pdf
3. Указ Президента України № 187/2012 Про Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14581.html>
4. Постанова Кабінету міністрів України Про затвердження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
5. План заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua
6. Класифікатор професій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yukko.kiev.ua/classificator/2.html>
7. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/pub/pdf/general/eqf/leaflet_en.pdf
8. Глобальные знания и опыт в ответ на вызовы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>
9. English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Universities – Kyiv, 2005. – 108 p.
10. Нітенко О.В. Іншомовна підготовка фахівців із права в українських вищих навчальних закладах: виклики та перспективи / О.В. Нітенко // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – К. : НАУ, 2012. – № 1 (дод. 1). – С. 360-364.

Рецензент: д.пед.н., доц.Таланова Ж.В.

к. філол. н., доц. Нітенко О. В.

СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ПРАВУ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются состояние и тенденции иноязычной подготовки специалистов по праву в системе высшего образования Украины. Совершено обзор нормативных документов, которые регламентируют такую подготовку. Предоставлен перечень компетентностей, которыми должны владеть специалисты по праву по окончании обучения. Доказано необходимость применения компетентностного подхода при осуществлении иноязычной подготовки будущих юристов в высших юридических учебных заведениях.

Ключевые слова: иноязычная подготовка, специалисты по праву, Европейская рамка квалификаций, Национальная рамка квалификаций, компетентности.

Nitenko Olga, Candidate of philological Science, associate professor
**STATUS AND TRENDS OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF THE EXPERTS IN
LAW WITHIN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE**

The article reviews the status and trends of foreign language training of the experts in law within the higher education system of Ukraine. The review of the standard documents, that regulate such training is made. The necessity of the applying of the competency approach in foreign language training of the future lawyers in higher juridical educational institutions is proved.

Keywords: foreign language training, experts in law, European Qualifications Framework, National Qualifications Framework, competences.

nitenko@ukr.net